

A. Ω.

DISSERTATIO PHYSICA,

De

TEMPERAMENTO

PRÆVIA SACRO SANCTA TRIADE,
Ut &

*Suffragio & approbatione Ampl. FAC: PHIL:
in inclyta & celebri ad auram Academia,*

SUB PRÆSIDIO,

Amplissimi & Praclarissimi Viri,

DN. M. PETRI HAHN,

In dicto Musarum palladio Scientiæ
Naturalis Professoris Ord. celeberrimi,
Præceptoris & Promotoris sui maxi-
mè suspiciendi.

*Placide φιλοσοφεύταν censuræ, qua par est,
modestia, delata*

A

SUNONE M. THELINO, SMOL.
Regio Alumno.

*Indiatrbe Acad. maxima ad d. . . . ðñ mon
volente, 3. Junii Anni redonat & gratiae, 1690.*

ABO, Impr. apud Joh. WALLIUM, A.T

VIRIS,

Doctrina, Dignitatis, Virtutis, Meriti, Prudentiae & experientiae laude maxime inclitis

Dn. GIURDONI BISCEREGEON/ Districtus Savelaxensis, Judici territoriali consultissimo & equissimo, ut Promotori ac Evergetæ Indubitissimo, ita conterraneo plurimum honorando.

Dn. GUDMUNDO HODDER/ Academie Aboënsis Quæstori Accuratissimo, Promotori & Fautori Probatissimo, Sympatriæ multis nominibus & grata mente colendo.

Dn. JOHANNI RING, curiæ Carlshamb. multorum annorum senatori accuratestissimo, Mæcenati & Promotori summè colendo.

Dn. M. PETRO RING, ut Evergetæ magno, ita qvavis honoris & officii observantia plurimum prosequendo.

Dn. MAGNO KROGEMAN/ Dictæ civitatis verbi Divini Ministro Vigilantissimo, Fautori semper honorando.

Dn. ALBERTO HOMER/ Curiæ ejusdem Civitatis senatori prudentissimo fautori & benefactori officiosè colendo.

S alutem Majestatis Trinunitatis!

Multa equidem dicenda essent, Mæcena-
tes & Promotores, reverenter honoran-
di, multaque scribenda, si vel unquam
digno satis elogio, Scientiam Na-
turalis excolle possem: est enim hac ipsa, quæ
si ex obiecto, quod ceteris disciplinis palmā prari-
pit, censenda sit, nobilissima; nemineq; fore arbi-
tror, qui huic suas debitas derogeret laudes. Exhibe-
bet enim omnium rerū, sive cælū, sive solum, sive
salū spēces, exactam satis rationē; adeo ut in ea
elucescant magna & miranda Dei opera, natu-
ræ latebra, abditaque rerū abyssi. In bujus Scien-
tia Naturæ horto, innumeris florum gemmis
distincto, odoriferis telluris herbis & præclaris
naturæ monilibus nitenti, mibi tandem placuit,
egregia hac materia, de tempore, cala-
mo & meditatione digniss. Qam vestris nominio-
bus, Mæcenat. & Promot. dedicata esse submis-
se volui, ut splendido lumine vestro, illam illo-
minari patiamini; quo illa gratitudinis repe-
rentiaq; invos mea tesserā humiliam prebeat,
pro beneficiis in me adeo abunde cumularu, qui
nuncquam Vos tacito affectu venerari desinam.
Accipite iam vultu sereno, nutuq; faventi, exi-
guum & exile hoc devotionis mee argumentū,
meq; humilitate & observantia Vobis obligatissi-
mū, solito vestro benignitatis favore amplecta-
mini. De cetero Ult vivatis felices, sempiternoq;
gaudio fruamini, optat & vobet

Vestiarum Amplitudinum & Dignitatum

Officio Divinitiss: cliens

S. T. Auct. & Reso.

Ad
VIRUM-JUVENEM
erecti ingenii,
DN. SUNONEM THELIN,
SMOL.
Conterraneum.,
DE TEMPERAMENTIS
Publicè disputantem.,
GRATULATIO:

Virtutem teneris qui sponte colebat
ab annis,
Arbitror, Optima Ei Tempera-
tura siet.
Temperiem, SUNO, ingenii monstras-
nè subacti?
Adfluit indè, THELIN, lausq; de-
cusq; Tibi.

Φιλίας ἔνεκεν
subito scripta
ab
E L I A **Zil-Landz/**
Med. Doct. & Prof.

Sancta Maneat Trinitas Vela Secundans!

§. I. PROEMIALIS.

Fuit olim, & etiam nūm hodie pulchrum
merito dicitur ac laudabile, per studia
honores consèqui. Verum quanto hoc est
venustius, quanto honoratus, tanto difficultius
& magis arduum censendum: δύσκαλα γὰρ
τὰ καλὰ, sonat πολυτρόπειον. Intellexus e-
nim noster (proh dolor) sese habet ad res co-
gnoscendas, sicut vespertilionum oculi ad lumen
diei, teste philosophorum Phosphoro Arist. z.
Met. c. i. Subtilissimus etiam acutissimusq;
ille Scaliger de angustia intellectus conqueritur,
fateturq; de se ipso ingenuè, dicens: exerc. 297.
Sepe meipsum moneo, videam, animadvertisam,
vim inerim, quam sit imbecilla nostræ mentis
acies ad investiganda naturæ penetralia. Qvod
etsi per plurimos, cum horum judicij acumine
minime comparatos, à rerum naturalium con-
templatione absterre possit, ut taceam tantæ
earum amplitudinis molem, quæ omnium ho-
minum vitam, in theatro hoc naturæ obiter
lustrando longe superat; earum tamen tanta
dignitas, tanta pulchritudo, tantaque jucundi-
tas, ut omnes in sui admiratione & contempla-
tionem rapiant. Quæ certè & amorem & stu-
dium in me rerum naturalium abyssum, con-

templandi excitavere. Verum cum ingenii tenacitatem, exiguumque facultatem, quam ab incunabulis comitem habui, in memoriam revocem, hebescit animus, langvescit mens, stupescunt sensus, quid ergo? contrahenda forsitan vela? & navis ad ancoram fistenda? minime, satis enim nos fecisse existimandum, si in re ardua aliquid voluerimus & conati fuerimus, quod haud minimum nunc erigit animum. Propius ergo nos ad propositum conferamus, & ne ab omnis ævi Philosophis recte methodi abusus in veritate indaganda arguamur, soliciti erimus primo de quaestione τὸ ὄτι. Oleum enim & operam se omnino perdidisse professus fuerit is, qui essentiam, affectiones aut operationes reales indagat ejus, cuius vera realisque in rerum natura negatur entitas. Temperamentum autem dari, neminem inficias iturum fore speramus, cum mente agitaverit, præter communem omnium Medicorum & Physicorum consensum, missionem à quatuor elementis fieri, suis non destitutis qualitatibus, quibus temperamentum, proximo earum concursu, suam debet originem.

§. II.

Materiam hanc, circa quam nos in praesenti occupamur, sapere realitatem essentiae

tie, iam omnibus, nisi plus satis præjudicis
pueritiae irretitis, patet. Pedem itaque secu-
rius cutiusque ad rem ipsam promoteamus.
Ad tractationem vero realem antequam nos
conferimus, haud defuturum operæ pretium
arbitramur, si ad receptam tam antiquæ, quam
nostræ ætatis Philosopherum consuetudinem,
à nominibus initium sumamus, ut illis probe
perspectis, realem nobis facilius acquiramus
cognitionem, juxta illud Epicteti: ἀρχὴν θῆς
παιδεύσεως, ή τὸν ὄνοματων ὅπισκεψίς. Et qui-
dem primo *Etyms* indolem ad sequentium me-
liorem intellectum indagaturi, deprehendimus
temperamentum Prisciano dici à verbo *tempe-*
re, i. e. rem suo ordine ac mensura administro,
moderor, temperationem facio, misceo, cum
Dat. autem quando constructur, abstinere si-
gnificat.

§. III.

Ulterius jam monet recepta methodus, ut
paucā de *homonymia* adjungamus, cui anñe-
stemus *Synonymiam*. Uno eodemq; modo
apud Auctores accipi non solet hæc vox, quæ
dissertationi nostræ titulum dedit; sumitur e-
nīm (a) pro *moderatione*, modo, *mediocrita-*
te, *ratione*: quas significationes habet Cic. l. 3.
de leg. *inventum est temperamentum, quo te-*
niores cum principibus se aquari putarint.

Et Plin. rati adhibito temperamento, ut nec laxet nimis, nec arctum esse patiarur. (β) Vicem continentiae linguae subit, Liv. 8. bel. pun. Et si nulla alia re, modestia certe temperamentu lingue adolescens senem viceo. Quæ vocis acceptio non tam hic intelliguntur, quam insinuantur. Hanc vero (γ) significacionem, qua denotatur proportio quatuor primarum qualitatum in corpore mixto, pro nostra agnoscimus, quamvis duplex sit, stricta, scilicet quatenus temperamenti nomine intelligitur qualitas humani corporis viventis, à sagine & spiritibus influentibus dependens, quæ acceptio regnat fere in Medicorum palladio, & sic nobis non in totum, aliena. Et late, quatenus cuilibet corpori mixto competit: quæ apprimè nostro accidet instituto. Excipit jam ordine ipsa vocis *Synonymia* enucleanda, circa quam diu ut commoremur, è re esse non docimus, præsertim cum nullum in totum adæquarum vocabulum suggerere queamus; Græcis tamen οράσις: Latinis temperies, temperatura & complexio dicitur, plura enim in se complectitur, quay altius si perpendimus, tum ultimum hoc maximè Medicorum & Phyficorum palato ad significandum temperamentum, bene sapere constat.

§. IV.

Hactenus circa nominalia vagati, ad realia progressum facimus. Et absque ulteriori verborum ambitu, statim rei substratæ definitio-
nem, quam nobis exhibet talen Excell. Sperl.
præmittimus, *Temperamentum est qualitas
mis̄i, è miscibilinm qualitatibus exorta, utili-
tus opera mis̄a suas exerceant operationes.*
In hujus definitionis explicatione, ne à recta aberremus via, è re maximè esse videtur, ut re-
gulam illam, quæ duplex nobis traditur, se-
cundum seriem Logicorum, generis scilicet &
differentiæ & disconvenientiæ) paulo tamen latius)
dictam, aggrediamur. Quarum de prima hec
investiganda non hæsitamus, primo enim in-
tuitu pateat eam constituere qualitatem, cum
è qualitatibus elementorum suum habeat esse,
tacuq; sentiatur. Absit autem ut Avicennæ
aliorumve sententiis subscribamus, tempera-
mentum esse quintam quandam qualitatem, à
quatuor primis diversam & distinctam, iisque
superadditam, statuentium. Illos enim hæc
vana tenet opinio, quatuor elementorum qua-
litatibus consumptis, vel ad minimum refrac-
tis, quintam nasci. Verum temperamentum,
non à qualitatum remissione, sed atomorum,
qualitatibus excellentibus præditarum, con-

gregatione pronascitur, ut infra B. C. D. fuisus paretur. Qvamvis extra pulveris jactum sit probatum, temperamentum esse qualitatem, prorepunt tamen quidam, illud substantiam esse affirmantes, sed minus validis suffici rationibus, interdum enim *causam* actionum & vita*principalem* & *instrumentalem* confundunt, haud recte perpendentes vitam *principaliter* ab anima, à temperamento autem *conditionaliter* & *dispositivè* dependere; interdum causam mixti, elementorum scilicet mistionem, à causa temperamenti non distingunt; Interdum etiam viribus temperamenti plus justo adscribunt, quasi illud quibusdam corporis partibus suum esse præberet, quod tamen illatum esse non largitur, sed insequitur.

§. V.

Hæcce pauca de genere sive conceptu convenientiæ dicta sunt, animum cum calamo jam ad differentiam seu conceptum disconvenientiæ convertere volumus. Qui exprimitur 1. *subjecto*, quod nobis subministrat omne corpus mixtum, temperamentum enim non in homine, brutis & plantis tantum, sed & in omnibus corporibus à quatror elementis compofitis, offendimus. Hinc ergo illud corpora simplicibus negamus, horum enim essentia elementa non ingrediuntur. 2. *Causa efficiente*,

ubi

ubi lubricam nonnullorum sententiam deprehendimus, temperamentum ab actione, passione, reactione & contactu primarum qualitatum, effici, minus concianè contendentium, & quidem hoc modo. Postquam confluerunt primæ quatuor qualitates, tanto temporis intervallo acie inter se decertant, quoad langvidæ, debilitatæ & remissæ fuerint, cumque deposuerint quosdam contrarietatum gradus, quibus extremè dissentiebant, tandem amico quodam contactu applaudunt & coalescent. Hanc actionem & passionem ostendit Dan. Sonnert. Nat. Scien. Epit. l. 3. c. 2. p. m. 251. & seqq. Joh. Mag. in sua physiol. l. 3. c. 9. p. m. 254 & seqq. Actionis, passionis, reactionis & contactus modum, per refutationem tractat Sperl. instit. Phys. l. 6. c. 3. p. m. 920 & seq. hæcce omnia brevitiati studentes intacta præterire cogimur, brevibusq; saltem horum assertum negando adorimur, ubi omnium primo, num fundamentum huius assertioris fieri stet tali, inspiciamus, quod elementorum alteratio insinuat, quam strenuè contra hos & plures alios sine rubore pernegamus, quamdiu enim propria suis inerunt subjectis, tamdiu alteratio non inerit elementis, in Logicorum scholis didicimus canonem: *propria non quam à suis separantur subjectis.* Summa fri-

gidicas aquæ, summaq; calidicas ignis proprium est, quod à suis subjectis tollit alteratio. Sic dirotâ elementorum alteratione, temperamentum ab actione, passione, reactione contractuq; primarum qualitatum oriri, approbare minimè valamus, fundamentum enim qui demolitur, eodem negotio quidquid superstrutum est, solo æquat. Causam ergo efficiētem statuimus esse conjunctionem primarum quatuor qualitatum, egregiam inter se harmoniam & proportionem foventium. Denique 3. evolutio finis seqvitur, circa quem ut moram neçamus, haud instituti fert ratio, paucissimis tamen nervum tangere placet, si nem scilicet generalem, & specialem in medium proferendo. *Ille*, gloria est altissimi, institutoris & conservatoris honor, cuius sapientissimæ ordinationi satisfacit. *Hic*, ut omnine corpus mistum suis operationibus beneficio ejus gaudeat, naturam enim semper operari, nunquam sui munieris oblitam cernimus. Ast cum multas edat operationes, vires qualitatum elementarium longe lateq; excedentes, ideo omnes ejus operationes temperamento adscribere, & ad manifestas deducere qualitates, non licet. E.G. qvod feles lipothymia corripiant nonnullos, omnino imputandum est formæ (materiam enim esse principium passi-

vum constat) idque mediantibus qualitatibus, per quas formæ operantur; si per temperamen-
tum cum qualitates elementares ultra vires a-
gerent, si per aliam qualitatem tum omnino est
occulta, sensus enim fugit, proprioque nomi-
ne designari nequit, mature autem deliberent,
qualitates occultas asylum ignorantiae esse di-
cuntantes, quid ex his eligere velint, sed nos
ad propositum. Porro notandum operatio-
nes istas, quæ temperamento adscribuntur, ei-
dem saltē ut causæ instrumentalī imputati
debere; formæ enim sunt quæ dant operari per
temperamenta. Vide sis Duncani Scotti phy-
sici. l. i. c. 6. p. m. 25.

S. VI.

Pro ratione instituti, satis de definitione
tam in nominali quam reali dictum esse existi-
mamus. Succedit jam temperamenti divisio
ex vario contrariorum concursum sumenda, quod
enim modis variantur in mistione elemento-
rum vires, tot temperamentorum differentiæ
oriuntur. In mistione aut mensura qualita-
rum omnium elementorum æqualis concurrevit,
aut inæqualis. Si illud, dicitur temperamentum
ad pondus, sive proportionis Arithme-
ticæ, quod tamen in mundi speciebus non in-
veniri, cum saniores Physici tum etiam Me-
dici afferunt, & si inveniatur propter infinitas

mutationes, ne momento quidem subsistere posse facetur Galenus i. de sanit. tucn. c. 5. Quare imaginatione potius concipiatur ut norma & mensura reliquorum temperamentorum. Consideratio autem hujus normae necessaria judicatur, non solum ut per illam alias temperaturas tanquam per mensuras examinemus & intelligamus, sed etiam ut in hoc mediū Medicis intenti, unicuique convenientem diætam præscribant, & statum coporis intemperatum corrigant. Si hoc dicitur temperamentum ad justitiam, alias proportionis Geometricas, nam ea mediæritas est, quæ unicuique pro dignitate & naturæ modo convenit. In isto inæquali qualitatum concurso, aut una qualitas ceteras vincit, sive superet; aut duæ ceteras duas sibi contrarias. Quam ob causam haud incommode dispescitur hoc temperamentum ad justitiam in simplex & compositum. Siquidem una tantum qualitas in simplici temporemento excedit, ideo pro numero qualitatum, ejus quatror sunt species, calidum, humidum, frigidum, & siccum. In composito vero, cum duæ qualitates reliquas duas contrarias superant, quatror etiam pro varia illarum commixtione species dari neminem fugere putamus. Aëreum scilicet ubi calidum & humidum regnant, igneum ubi calidum & siccum excedunt.

dunt, *Aqueum* ubi frigidum & humidum summas tenent, *terreum* ubi frigidum & siccum præponderant. Animalium vero tempera-
menta, ob variorum heterogeneorum humo-
rum confluxum, aliis characteribus à Medi-
corum cohorte impositis, notantur: videlicet,
sanguineum, *cholericum* ex bile flava, *Phlegma-*
ticum sive *Pituitosum*, & *Melancholicum* ex
bile atra. Nam *anguis*, qui per venas arteri-
asque meat, calidus & humidus existimat, ex-
pituita frigida & humida; bilis flava calida
& sicca; bilis atra sicca & frigida. Quapro-
pter homo temperie calidâ & humidâ gaudens,
sanguineus censetur; calidâ & sicca *Biliosus*
vel *Cholericus*; frigidâ & humidâ *Phlegmati-*
cus; frigida & sicca *Melancholicus*. Itaque
unius hominis affectus ab alterius, differentia
horum humorum, maximè differunt, *Sangvi-*
nei enim urbani inque lætitiam proclives;
cholerici cito vehementerq; irascuntur & subi-
to placantur; *Melancholici* tardius quidem effer-
vescunt, semel autem irati, vix, nisi vindictam
consecuti, resipiscunt; *Phlegmatici* veterosi &
ad laborem remissi. Hoc tamen tenendum, quod
alia temperamenti ratio sit in inanimatis, alia
in animatis, in illis totum & singulæ partes
unius sunt temperamenti. In his vero diver-
sa sunt singularium partium temperamenta, ob
dixer-

diversum calorem illis consumatum: & totum in quavis specie, unum temperamentum obtinet, propter illum unum innatum calorem. Videatur Dun. Scot. in antea cit. loc. *Animantium temperamentum praecipue ex cordis & hepatis temperaturam estimatur. Hac enim omnibus partibus nutrimentum, spiritus & calorem tribuendo, unum quasi totius corporis habitus temperamentum constituant.* Sennert. Nat. Scient: l. 3. c. 4, p. m. 289.

§. VII.

Adhuc duplex in animalibus apparet temperamentum, *radicale & fluens.* Illud primæ conformatio*n*i originem debet, estq; in maribus calidius siccusq; quam in foeminis. Quamvis tamen etate, gravissimorumq; morborum incursu varietur, non facile tamen penitus extirpatur. Hoc vero cum ex iis, qui extrinsecus accedunt, ortum sit, non mirum est, illud perpetuæ mutabilitati & restitutioni obnoxium esse; Alteratur enim solo, diæta, anniq; temporibus &c. juxta illud poëtæ:

Tam firmum natura nibil produxit, ut esset Semper idem, fortuna vices & tempora mutar. Coronidis loco, signa hominis temperatissimi annectere placet: heic in primis observandum, quod licet temperamentum totius corporis humani ex cordis præcipue & hepatis inde-

le, ut modo dictum, estimetur; judicatur ramen homo temperatissimus, ab his duobus signis, corpore scilicet & animo, à Corpora, si ejus partes, præcipue principales, cor, iecur & cerebrum, apte sint constitutæ, habitus etiam ejus si sit nec nimis crassus, nec nimis gracilis, inter hirsutum & glabrum, mollem & durum, calidum & humidum. Porro si pili colore medii inter album & nigrum sint, ast in pueritia magis rufi, in juventute magis nigri. Ab animo vero quando homo nec timidus nec audax dici potest, & inter omnes affectus animo medius sit; tandem debet alacri animo esse, prudentia & perspicacitate singulati, nec somno, nec vigiliis nimis deditus, in summa omnes cum animales, tum naturales actiones inculpatas habere. Illa ipsis, quæ adhuc magna in copia ad hanc materiam dilucidandam calamo se ingerunt, inq; chartam conjici deberent; libens lubensq; opponeremus, si angustia chartæ, quam prolongare vires facultatesve non sustinent, gra- dum sistere, manumq; à tabula retrahere, atq; ancoram jacere, nos non cogeret. Proinde fac paueitatem levitatemq; banc, lector Candi- de, candidam & æquam subire censuram; co- gitans hæcce brevissima levissimaq; qualia qua- lia sunt in lucem edita non fuisse, si Excellepti-

simi Dn. Præsidis favore atq; benignitate lan-
 gvidus depressoq; animus noster non fuisset
 erectus. Si jam alicubi erraverim⁹, a recta via de-
 clinaverim⁹ (quod aliter fieri nequit) & hæcce
 minus concinne compositeq; composuerimus,
 des quæso aliquid subtili materiæ, des aliquid
 nostræ in tam abstrusis naturæ arcanis rudi-
 tati, perpendens nos omnes homines esse, ni-
 hiliq; humanum à nobis alienum. Tu interim
 Mome nos mitte, venenatamq; & mordacem
 tuam lingvam cohibe, quæ dum blanditur,
 mordet, dum ridet, rodit, more aspidum vi-
 rus suum evomens; potius altius perpende
 illud eutii lib. 7. c. 4. Natura mortalium
 hoc quoq; nomine prava & sinistra duci potest,
 quod in suo quisq; negotio, habetior sit, quam
 in alieno. Turbida facta sunt consilia eorum,
 qui sibi fraudent; & quidem hæc causa, quia
 obstat aliis metu, aliis cupiditas, nonnunquam
 etiam naturælis eorum, quæ cogitaveris, amor.
 Fac jam quod tui juris est, sciro autem humanum
 est errare; humanum etiam pro perfectis im-
 perfecta dare. Ego quidem ipse contentus
 dum bonis placebo, malis enim di-
 splicere laus est.

SOLI DEO GLORIA.

COR-

COROLLARIA.

- I. *Sensum & rationem ad omnem veritatem philosophicam investigandam non sufficere constat.*
- II. *Natura à materia & forma sola differt ratione.*
- III. *Non omne quantum est divisibile.*
- IV. *Materia cœli simplex est, & nullam infert corruptionem.*
- V. *Cœlum nec coloratum nec visibile est.*
- VI. *Terra quiescit & sydera moventur.*
- VII. *Corpus quiescens non est otiosum.*
- VIII. *Causæ effluvia eduentes sunt stellæ.*
- IX. *Sol per atomos igneas calefacit.*
- X. *Omnia corpora mista ex elementis sunt & in ea resolvuntur.*
- XI. *Materia mitionis sunt atomi elementares cum principiis chymicis.*
- XII. *Coctio mistum perficit perfectione accidentalis non essentiali.*
- XIII. *Vinculum vite consistit in spiritu insito & influente.*

Ad

Disputationis hujus Auctori, bonarum literarum humanitatisq; Studioſo impigerrimo,
DN. SUNONI M. THELIN,
Conterraneo & Amico ut fidelissimo, ita dilectissimo,
SUNO M. THELIN,
per anagramma
SUM. THEON. NIL.
Elaboratio.

Nunc THEON, ut rodas, NIL efficis,
huncce, maligne;
Certus enim SUM, quod sat placet
ille bonis.

accinit
H. MONTELIIUS, Wex:
Reg. Alumnus.

Scandenti Sedes Sublimes Sicelidumque,
Uſibus Utilibus Veniant Vovoq; Venusti
Navati Nutus, Numeretur Numine Nifus!
Omnibus Omnigenas Operas Ostēdis Opesq;:
Magnamim⁹ Magnis Meruisti Munera Musis,
Temperiem Tentans Tētigine Terricolarū.

Sic sincero suo amico congratulari voluit
PETRUS J. KOMSTADIUS,
Reg. Stipend.

